

Inleidende tekst van professor Anthony Dupont over Augustinus van Hippo: dokter van het hart

'Rusteloos is mijn hart tot het rust vindt bij jou.'^[1] Dit citaat zou het refrein van een populair liefdesliedje kunnen zijn. Het zijn echter de beroemde openingswoorden van het boek *De Belijdenissen*, geschreven door Augustinus van Hippo – geen hedendaagse liedjesschrijver, maar een vierde-vijfde-eeuwse Noord-Afrikaanse theoloog. Hij is één van de meest inspirerende bekeerlingen uit de geschiedenis van het christendom, en in zijn *Belijdenissen* beschrijft hij heel gepassioneerd zijn eigen bekering, het verhaal van de zoektocht van zijn hart. Dit is tegelijk het verhaal van ons eigen hart, hier en nu.

Het hart is een typisch iconografisch symbool is voor Augustinus – en niet zonder reden. Het hart is immers een centraal gegeven in Augustinus' denken. Zijn spiritualiteit van het hart bestaat uit drie opeenvolgende bewegingen. Eerst: *vind je hart*. Ten tweede: *keer terug naar je hart*. Ten derde: *stijg op met je hart*. Van die drie bewegingen hebben we treffende citaten uit de *Belijdenissen* en een *Brief* van Augustinus verzameld in de bloemlezing voor persoonlijke reflectie.

Eerste beweging: vind je hart, jouw geheime kamer!

Zelden verwijst Augustinus naar het hart als een fysiek orgaan. Het hart is voor Augustinus het centrum van de persoonlijkheid en de identiteit van iedere mens. In *De Belijdenissen* omschrijft hij het als volgt: 'het hart... waar ik ben al wat ik ben.'^[2] Het hart staat voor innerlijkheid,^[3] en moet in ons innerlijke gezocht worden.

Het scheppingsverhaal inspireerde Augustinus om de mens te begrijpen als geschapen naar Gods beeld. Het menselijk hart is dat goddelijk beeld in elk van ons.^[4] Omdat God op deze wijze de menselijke identiteit – het menselijke hart – vormgeeft, is God eigenlijk nog meer intiem aanwezig in ons dan ons eigen hart – zo legt Augustinus uit.^[5] Diep in onszelf vinden we ons hart. Diep in onszelf zijn we wie we zijn. Precies daar, maar nog dieper, leeft God. Ons hart is met andere woorden het fundament van wie we als persoon zijn. En God is juist het fundament van dat fundament.

Aangezien we Gods beeld zijn, kennen we onszelf alleen door God te kennen; en we kennen God alleen door onszelf te kennen. Het menselijk hart, het goddelijk beeld in iedere mens, is daarom de kern en scharnier van deze tweevoudige kennis. Kennis van God en kennis van onszelf zijn identiek omdat ze beide de kennis van het eigen hart betreffen.

Tweede beweging: keer terug naar je hart!

In zijn *Belijdenissen* vertelt Augustinus dat hij, voor zijn bekering God zocht daar waar God gewoonweg niet gevonden kan worden. Dit omschrijft Augustinus als 'het verlaten van het eigen hart'. Waarom heeft het hart zichzelf verlaten, waarom is het vervreemd van zichzelf? God is het fundament van het menselijke hart. Wie dus niet langer meer gericht is op God, is bijgevolg ook vervreemd van zijn eigen identiteit. Dit inzicht weerklinkt in die eerste zin van *De Belijdenissen* waarmee we startten: 'Rusteloos is mijn hart totdat het rust vindt bij jou.'^[6] Deze rusteloosheid is de wanorde waarin het hart zich bevindt wanneer het niet langer georiënteerd is op God.

Wat nu te doen? Augustinus citeert Jesaja 46,8: 'Keer terug naar je hart'. Augustinus verwijst naar dit vers van Jesaja om te waarschuwen tegen de verkeerde oriëntatie van het hart, en om ons op te roepen terug te keren naar ons hart, om onze eigen innerlijke kern terug binnen te gaan.

Die terugkeer is echter niet eenvoudig. Augustinus wijst er op dat de mens niet naar het eigen hart kan terugkeren, tenzij dat hart eerst gebroken wordt.^[7] Hier alludeert Augustinus op Ps. 146 .[147], 3: de Heer geneest het gebroken en vermorzeld hart.^[8] Enkel het hart dat zich bewust is van het eigen onvermogen om op zijn eentje gelukkig te worden,^[9] doet afstand van de pretentie om enkel voor en op zichzelf te leven. Dan pas kan de terugkeer – de inkeer – aanvangen.

De mens staat echter niet alleen voor deze terugkeer-opdracht. In zijn eigen levensverhaal toont Augustinus dat God hem hierbij hielp. De mens mag wegdwalen van God, ontrouw zijn aan het eigen hart, toch blijft de Schepper wachten in het centrum van zijn schepsel. Deze aanwezigheid van God in het eigen hart is geen louter passief wachten. Terwijl wij God niet zoeken, is Christus op zoek naar ons, om ons uit te nodigen om God te zoeken, benadrukt Augustinus.^[10]

Derde beweging: stijg op met het hart!

Volgens Augustinus gaat de terugkeer naar het hart vergezeld van een opstijging van het hart tot God.^[11] In zijn diepste intimiteit ontdekt het hart een dynamiek die het hart steeds hoger voert.^[12]

Deze opstijging van het hart is echter geen hoogmoedige beweging. Augustinus verwoordt dit kernachtig in één van zijn grootste werken, *De Stad Gods*:

***'Want al is het goed het hart omhoog geheven te hebben, men moet het niet hoog hebben naar zichzelf, zoals de hoogmoed doet, maar naar God zoals de gehoorzaamheid doet die alleen bij de nederigen kan bestaan. Er is dus in de nederigheid iets dat – wonderlijk genoeg – het hart omhoog heft, terwijl de zelfverheffing iets heeft dat het hart omlaag brengt.'*^[13]**

De focus van het hart op God impliceert niet dat de mens de wereld mag of moet negeren. Nee, in tegendeel. De wereld is Gods schepping en is daarom wezenlijk goed. De wereld mag echter niet misbruikt worden, en wereldse verlangens mogen niet zoals een afgod God vervangen – denk aan de waarschuwing van Jesaja. De wereld is inderdaad de enige weg die de mens heeft om stap per stap God te benaderen. Meer nog, we zijn niet alleen in deze wereld. Aangezien de mens geschapen is naar het beeld van God,^[14] moet ik mijn medemens beminnen op dezelfde wijze als ik God bemin. God liefhebben in zijn beeld – dit is in onze naaste en in onszelf – is een keervers in Augustinus' geschriften.

De onrust van het menselijk hart creëert een dynamiek die de mens voortduwt naar een bepaald doel. Dat doel is de liefde.^[15] Deze liefde is echter niet enkel het hoogste doel, maar is tegelijk ook de dynamiek die de mens voortbeweegt naar dit doel. In het laatste boek van zijn *Belijdenissen* schrijft Augustinus:

***'Stoffelijke materie zoekt door zijn gewicht naar zijn eigen plek. Dat gewicht wil niet per se naar beneden. Het zoekt zijn eigen plek. Vuur wil naar boven en een steen wil naar beneden. ... Het gewicht brengt hen in beweging naar hun eigen plek. Wat zijn plek niet heeft, kent nog geen rust. Vindt het die, dan komt het tot rust. Mijn gewicht is mijn liefde. Waar ik ook heen ga, zij brengt me. Uw gave zet ons in vlam en wij gaan omhoog.'*^[16]**

Besluit

Volgens Augustinus staat het symbool van het hart voor de diepste identiteit van de mens. We raken echter dikwijls hiervan het spoor bijster, en bijgevolg is ons hart onrustig, op de dool, ongelukkig. Deze vervreemding van het eigen hart vraagt een reoriëntatie – een 'beking'. Terugkeren naar ons ware zelf is een openen van onszelf voor een Liefde die ons op elke wijze overstijgt. Heel gebald formuleerde Augustinus in zijn *Belijdenissen* dat God is 'interior intimo meo et superior summo meo,' God is 'dieper in mij dan mijn diepste innerlijk en verhevener dan mijn hoogste hoogte.'^[17] Augustinus' spiritualiteit van het hart kan in de volgende uitnodigingen samengevat worden: Keer terug naar je hart! Stijg op met het hart! Ken jezelf, ken God! Bemin God, je naaste en jezelf!

Nu weten we waarom onze harten onrustig en rusteloos zijn, waar en hoe ze echte rust kunnen vinden. Dat is het refrein van het liefdeslied van al onze levens.

Bronnen

[1] Conf. 1,1. Voor de vertaling van de *Belijdenissen* gebruikten we Aurelius Augustinus, *Belijdenissen* [Confessiones], Ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien door Wim Sleddens OSA, Budel 2009, Damon.

[2] Conf. 10,4: 'cor meum, ubi ego sum quicumque sum'.

[3] Conf. 4,18.

[4] Epist. 147,17,41-20,48.

[5] En. Ps. 74,9.

[6] Conf. 1,1.

[7] En. Ps. 146,7-8.

[8] Ps. 146 (147),3.

[9] S. 102,2-3.

[10] Conf. 11,4.

[11] En. Ps. 122,3.

[12] Conf. 13,10.

[13] Civ. 14,13: Bonum est enim sursum habere cor, non tamen ad se ipsum, quod est superbiae, sed ad Dominum, quod est oboedientiae, quae nisi humilium non potest esse. [...]

[14] Io. Eu. Tr. 18,10.

[15] 1Joh. 4, 16.

[16] Conf. 13,10.

[17] Conf. 3,11.